

Marosvásárhely, ahogy mi látjuk-láttuk: *Bács Ferenc színművész és Szász István Tas orvos-író*

Marosvásárhely, ahogy mi látjuk-láttuk – újra székely főváros lesz címmel érdekes beszélgető-párost – *Bács Ferenc* Jászai Mari-díjas kiváló színművészt és *Szász István Tas* orvos-író párbeszédét hallhatták az érdeklődők 2013. március 20-án Budapesten, az *Aranytíz Kultúrház* Bartók termében.

A *Budapesti Székely Kör* Alapítványa által szervezett rendezvényen mindkét neves előadó, akik noha nagyszebeni és kolozsvári születésűek, életük jelentős részét töltötték Marosvásárhelyt.

Visszaemlékezéseik alapján a Ceausescu-rendszer előtt virágzott a színházi- és koncert-élet, világhírű Orvostudományi Egyetem működött e jeles városban. Ám a diktatúra évtizedei mindkét erdélyi közéleti személyiséget elűzte a székely fővárosból, s mindketten 1977-ben települtek át Magyarországra, Szász István Tas jelenleg Leányfalun él.

Bács Ferenc Magyarországon a Vígszínház, a József Attila-, majd a Nemzeti Színház tagja lett, s noha jelentős, nagy szerepeket játszhatott el, filmszerepeket alakított, népszerű sztár lett, pályája végéféle kényszer-nyugdíjba küldték.

Szász István Tas nyugdíjazásáig körzeti orvos, ám emellett, ma is jelentős írói tevékenységet folytat. Családi emlékek és hiteles dokumentumok alapján megírta a szülei házában és anyagi támogatásával szerkesztett *Hitel* folyóirat történetét.

Az esten Szász István Tas felolvasta az alábbi visszaemlékezését Marosvásárhelyről, az esszét mi is megosztjuk kedves olvasóinkkal.

Frigyesy Ágnes
A szerző felvételeivel

SZÁSZ ISTVÁN TAS:
EGY RÉGMÚLT VÁSÁRHELYI KARÁCSONYRA EMLÉKEZVÉN

A vénülő pennaforogató egyre többet szöszmötöl emlékei körül. Nem véletlenül éppen szöszmötöl. Puhák azok az emlékek és dédelgetően vigasztalók. Még akkor is, ha az, amit éppen idéznek kemény volt és érdes. Ja – mondják ilyenkor – a fiatalság, a megszépítő idő!

Talán inkább a leülepedett tapasztalat. A távlatos visszatekintés. Az okok időközbeni feltárulkozása, s a kényszerű beletörődés.

Vásárhely számomra – bár Kolozsvár szülöttje voltam és gyökereimet a Mezőség édesbúsan kopárra kapált, méltóságos szegénységet hintáztató dombjai táplálták – odaérkezésem első percétől kezdve otthont jelentett. S így lenne ez ma is. Nem csupán azért éreztem így, mert családom nagyobbik felének is otthont adott, de nem kis mértékben magyarságáért. Kolozsváron ekkortájt már az 50-50 százalékos határt (eredményt) átlépte a békés etnikai hadművelet. Románul jól beszélő – román barátokat is magáénak tudó – fiatal voltam. De már érezni lehetett, hogy barátság ide, barátság oda, a játék nem babra megy. A Deák Ferenc utcában még a jobboldal magyar korzó volt, s csak a baloldaltól harsant fel olykor a vidám román diákhang: te salut doctore, s még helye volt a „sziki fekete-pirosnak” a két oldal közti szigeten, de már előfordult nem egyszer, hogy durva megjegyzés érte a magyarul beszélőt.

Vásárhely más volt. Az elsőéves és elképesztően fiatal diák, kit a szovjet rendszerű hadi érettségiztetés majmolása éretlenül lökött át a felsőoktatás hadszínterére, a fő tér – akkor talán már-még Rózsák tere nevet viselő – korzóján, hiába járt le-fel két akkor teljesen idegentestként megélt román templom között, következetesen csak magyar beszédet hallott. S ha feltűnési viselkedése az ország nyelvében járatos kolozsváriakat román szóra ingerelte, csodálkozva fordultak utánuk a sétálók.

Bármennyire is otthon éreztük magunkat, a karácsonyra, ha csak tehette, ki-ki hazautazott. Szilveszterre azonban már visszatértünk és a diákélet nevelte barátságoknak áldoztunk jókedvűen.

Így volt ez még 1956-ban is, bár akkor izgatottabb hangulatban és számos addig el sem képzelt kérdőjel titkos dédelgetése közepette.

Aztán eljött 1959 és a nagy fordulat a nemzetiségi s ezen belül az oktatáspolitikában. Az előző évben Kádárék szabályosan lemondtak a határon túli magyarság sorsának követéséről, s erről szomszéd elvtársaikat kellő formában értesítették is. A Kádárt kísérő Kállai elvtárs beszédéből emlékezhethetünk arra a mondatra, melyben sokatmondóan jelentette ki, hogy a magyar népnek van elég területe a szocializmus építésére. Kádár az RKP nemzetiségi politikáját dicsérte.

Ezért indulhatott el nyugodtan a nagy henger. Először Dej elvtárs, majd később a nagy utód, szívós munkával végrehajtották a történelmi tettet, melyért a napjaink Európájában, nagy csalódásunkra, sandán, európainak elismert rövidlátó nacionalizmus csak hálás lehet. Hogy ez mekkora tévedés volt (s

maradt), arra később fognak rájönni, csakhogy ez már nem fog segíteni sem a győztesen, sem a vesztesen. De erről máskor.

1959, az egyetemek egyesítése, Kolozsváron többeket űzött öngyilkosságba vagy vitt a börtöncellákba. Vásárhelyen elég volt egy ennél valamivel kisebb adag megfélemlítés. 1956-os „érdemekre” hivatkozva repültünk az egyetemről.

Ezután egy egészen másfajta karácsony köszöntött reám. Az ólombánya és a santierek világa nem volt melegágya adventi hangulatoknak.

De jött az enyhülés és 1960-ban ismét magához ölelt a város.

Kissé ridegebb volt, kissé szorongásosabb, kissé elvtársibb s az elvtársi kiszolgálók jóvoltából (utólag visszatekintve) félelmetességében is nevetséges. Hiszen kisstílű, jellemhibás figurák építették karrierjüket és megbújt a tudás, a tartásosság, s a magyarság is.

Ha jól emlékszem 1961 karácsonyát írtuk. A hazautazást szigorúan megtiltották. Az egyetemi ifjúság a Székely Színház (akkor még ez volt a hivatalos neve, de nem sokáig) karácsony esti előadásán kellett megjelenjen. A jelenlétet szigorúan ellenőrizték. Fridrich Wolf Mamlock professzor című szocialista realista darabja ment. Nem sokra emlékszem belőle. Korabeli dokumentumok szerint Kovács György rendezte. Délceg alakja is megjelenik előttem, de abban már nem vagyok biztos, hogy a professzort alakította, vagy más emlék keveredik ezzel.

A családi hagyomány, mely szerint a karácsony az ünnepek ünnepe, megtört. Kényszernyugdíjba küldött apám utazott le hozzám. Nem volt könnyű. Az útiköltség is gondot jelentett. Vásárhelyen főleg menzai „gyaloglásból” (a maradékok szétosztását egy darabig elnézték), veradásból, hétfégi báli, lakodalmi zenélésekből éltem, hogy tehermentesíthessem szüleimet. Közben a család összefogott és sorkosztra járhattam.

A színházi előadás után soha el nem felejthető sétát tettünk apámmal a szeretett városban. A tél első fehér palástja lepte be a házakat, már nem hullott sűrűn, de pilinkélt a hó. Lépteink zaját valóban elnyelte a fehér szőnyeg, nem volt hideg, nem ropogott. Az utca lassan elnéptelenedett, és mi halkán beszélgettünk. Istenről, világról, magyarságról, jövőről. S most valóban mosolyogva, a nevetséges hitványságokról, meg a veszedelmesen szárnyaló nemzeti örület ránk nehezedő terheiről. Mindenről.

Elöttem van a fehér Vásárhely. Még régi, de már új veszedelmeket idéző formájában. A főtér lámpái égtek, még nem volt akkora áram-megszorítás. A Muskátliból halk zongoraszó szállt felénk, Walton Jenő játszott.

Az Apolló kapuja sötéten tátongott. Ablakaiban kihunytak a fények.

Számomra a diákévek menzai hétköznapijainak és a diákbáloknak hangulatát hordozta. Már nem volt velünk Mokos Kálmán és Haász Sanyi a

kitűnő zongoristák és nem volt hallható Niculescu Dorin a tenor-szakszofonos vagy az örök-öreg diák Turi Béla alt-szakszofonista, Wolman Emil a klarinétos, Pázmány Elemér és Tóth Laci hegedű játéka, Fodor Gyuri dobolása, Köble Joco harmonikája, vagy Szabó Miki a gitáros és hangfűrészes, Huber Gabi a nagybőgős produkciója és a bálók utáni zongorás Gegő hajnalok ideje is lejárt, de még összeállt a timpanon utózenekara.

Apám viszont, mint az egykori kolozsvári Hitel folyóirat házigazdája, az általuk megszervezett Vásárhelyi Találkozó helyszínét látta a tekintélyes épületben, s erről mesélt történetet, melyet még ma is vannak, kik szeretnének másként hallani.

A vártemplom lépcsőjén vastagon állt a friss hótakaró, a Klastromutca felfelé csendes volt, a Surlott Grádics környéke is aludt. A letűnt polgári világ 13 fogásos flekkenezései már akkor is csak emlékként bukkantak fel. A Bulevard fáiról le-lehullott egy-egy hócsomó.

És mi csak mentünk és beszélgettünk és úgy éreztük, hogy angyalok vigyáznak reánk.

Valószínűleg így is volt, mert elvégezhettem az orvosi egyetemet, aztán volt erőm kibírni még számos megpróbáltatást és most visszaemlékezhetek szeretett városomnak erre a karácsonyestjére.

Pedig fogynak az emlékezők. Hetente jó hír az eltávozókról.

Az a hó, a 48 év előtti, nyomtalanul olvadt el. De a 48 év nyoma lavinaként temette be a várost.

És milyen nyomot hagytunk mi ott? Nehéz lenne megmondani. Annál inkább érezzük azt, amit Vásárhely, s az egyetem akkor még pislákoló szelleme belénk plántált.

Ezt a lángot az új neoliberális egészségpolitika világhengere éppen most oltogatja, éppen most akarja feleslegesnek nyilvánítani.

Ma már nem a beteget vizsgáljuk, nem ülünk le együtt okos konzíliumokra, hanem a humán erőforrást látjuk el gépek használatához szükséges beutalókkal. Már nem úgy gyógyítunk, sőt nem is úgy gyógyulunk.

S vajon van e gyógyulása annak a hólepte egykori kedves szép Marosvásárhelynek?

Leányfalu

FELEJTHETETLEN

Elhangzott: **Marosvásárhelyen, az 1960-ban végzetek aranydiploma osztásán (később más évfolyamok találkozóin is.)**

2010. szeptember 11-én.

Megjelent: *Átalvető* (76) 2010. december 37. oldal.

50 éves egyetemi találkozónkra

A Klastrom utcán felfelé,
– csendjét a léptünk felveré –
ifjú csapatunk gyorsan haladt,
az andalító, zöld lomb alatt.

Az emlék átlépve időt, teret,
visszaröpít s múltba száll veled,
hol annyit jártál ez árnyas úton,
túl vár templomán, s egykori
kúton.

Mohó agyunk ekkor tudásra várt,
majd megannyi barátság összezárt,
nevelt meg formált, férfivá, nővé,
ha kell, vizekkel dacoló kővé.

A Klastrom utcán felfelé,
– csendjét a léptünk felveré –
tudásunk is gyorsan haladt,
a békésen lengő zöld lomb alatt.

Nem sejtettünk forrást a vár alatt,
hol a léptünk naponta ott haladt,
míg lenn a völgyben magyar múltjával,
Bolyai, Bernády, Bodor kútjával,
még békében élt a régi
város,
kissé még poros, sőt olykor sáros,
de tartást adott a tudás trónja,
falat vont köré, mint egykor Trója.

A Klastrom utcán felfelé,
– csendjét a léptünk felveré –
A zorduló idő gyorsan haladt,
a mit sem sejtő zöld lomb alatt.

Hirdették, hogy e kor jövőt adó,
nem hittük lehetünk mi is faló,
támadhat ránk épp közülünk a gaz,
lerombolva mindazt, mi volt
igaz.

Mert kelet tengere dagadva nőtt,
és durva hulláma alatt ledőlt,
a múlt, a szép, az az öröknek hitt,
mely megszült, nevelt s szép sírba vitt.

A Klastrom utcán felfelé,
– csendjét a léptük felveré –
más ritmusra lépő új láb szaladt,
a mindent elfedő zöld lomb alatt.

És volt köztünk, aki nem volt bátor,
vagy azt hitte ő a béketábor,
mert fiatal volt, nem vette észre,
mint ver bilincset e kor az észre.
A piszkos kor mely bár őt emelte,
de cserébe lelkét átnevelte.
Most emlék szűrője átbocsátja,
tettét megértve s megbocsátva.

A Klastrom utcán felfelé,
– csendjét tán örökre felveré –
gátlástalan hódítók új hada,
idegen hangok, idegen szava.

A gyorslábú, fürge évek alatt,
gyűlt a keserv s a tapasztalat,
már megértünk sok döfést s agyart,
mi vadkanként gyilkolt ott sok
magyart,
gyilkolt új eszközzel, sokfélével,
üldözés megannyi módszerével,
és elűzött innen annyi szívet,
többet, mint ki jegyzett sanda ívet.

A Klastrom utcán felfelé,
– csendjét egy új kor már elvevé –
borongva fogyott a régi szép szó,
s egyre több szív lett ott szorongó.

És jöttek új évek és dolgosak,
sikerek, s döntések is, fontosak
kudarcszomorít
és jósors vezet

de minden rossz s nagy bajok felett
megmaradt az elmúlt ifjú korból,
amint a sok bölcs tanárunk korhol,
s ahogy tőlük tanultuk még rég,
a fáklyánk lángja másoknak ég.

A vén utca ezt nem feledi,
– léptünk zaját emlékezi –
mert obsitos hadunk ma itt halad,
a felejthetetlen zöld lomb alatt.

Bad Gastein, 2010. március 8.